

Posudek oponenta disertační práce PhDr. Jana Zelenky, Ph.D. na práci s názvem

“Problematika následnictví v normanské a anjouovské Anglii (1066–1216)

v narativních pramenech 12. a počátku 13. století”

předkládané v roce 2022 na Ústavu světových dějin FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Disertační práce se zabývá otázkou nástupnictví/následnictví v normanské a anjouovské Anglii, kterou autor sleduje pomocí vybraných narativních pramenů tohoto období. Práce analyzuje jednotlivá díla, jejich vztahy a návaznost líčení. Jádro práce pak představuje komparace a interpretace dochovaných „narativů“, jejímž účelem je sestavení obrazu nástupnické otázky, jak byla nazírána dobovými kronikáři. Současně se autor v tomto narativu snaží postihnout rovněž úzus a vývojové tendence nástupnických zvyklostí.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Kvalita a celková úroveň práce je velmi dobrá. Autor zdařile formuluje výzkumné otázky, logicky i srozumitelně argumentuje a přináší vlastní interpretace. Vyzdvihnout zasluží zejména práce s primárními latinskými prameny, jejichž rozbor tvoří jádro práce. Ocenit je možné také obsáhlejší české překlady příslušných částí analyzovaných děl. Současně je autor seznámen s relevantní sekundární literaturou k tématu, s níž se vyrovnává. V neposlední řadě je třeba zmínit formální kvalitu práce, která je i přes složitost tématu psaná čtivě, kultivovaným jazykem s minimem překlepů. Přípomínky, či spíše doporučení jsou uvedeny dále v textu posudku.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

1. Struktura argumentace.

Jak již bylo naznačeno, práce nabízí srozumitelný výklad kladených otázek. Text je logicky i přehledně strukturován. Autorovi se daří sledovat vytčené problémy a hledat řešení v rámci vlastní interpretace zakončené jasně formulovanými závěry.

2. Formální úroveň práce

K formální úrovni práce nemám žádné komentáře či výtky. Snad bych jen napříště doporučil uvádět u českých překladů delších latinských pasáží rovněž plné znění originálního textu, ať již přímo do textu či do poznámky.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autor se orientuje v obsáhlém souboru sekundární literatury, s nímž se v rámci textu vyrovnává. Jádro práce však spočívá v práci s primárními prameny. Zde je třeba zdůraznit, že autor skutečně poctivě zpracoval a interpretoval rozsáhlé množství dobového textového materiálu. Analýza je přitom dobře zdůvodněná, výklad se vyznačuje logickou strukturou i provedením. Stejnou kvalitou se vyznačuje vytčení a sledování vlastních cílů práce, které jsou shrnuty v jejím závěru. Autor by se však měl při práci s prameny vyhnout některým ahistorickým soudům. Velmi často se v textu objevuje např. odkaz na „originalitu“ či „originální interpretace“ kronikáře Viléma z Newburghu. Chápu, co měl patrně autor na mysli, nicméně je třeba si uvědomit, že Vilém za svým písařským pultíkem v Bridlingtonu netoužil, stejně jako žádný další středověký kronikář, po originalitě v dnešním slova smyslu. Pokud se jeho líčení

zásadním způsobem odlišují od ostatních děl, není to dokladem originality, nýbrž zdrojů (ať již písemného či orálního charakteru), které měl k dispozici, či způsobu jeho práce. Vilém byl ostatně na svoji práci se zdroji a snahu nabídnout podloženou historii patřičně hrdý, jak vyplývá z prologu jeho spisu, do kterého zařadil obsáhlý „kritický rozbor“ oblíbeného díla Geoffreyho z Monmouthu, jehož vinil z vyprávění nepodložených „báchorek“.

4. *Vlastní přínos*

Problematice anglického nástupnictví se z logiky věci nemohou vyhnout četné práce věnované dějinám anglického království či panovníkům sledovaného období. Jedná se však povětšinou o publikace, jejichž záběr je širší, či se zaměření primárně týká jiného tématu. V tomto ohledu nabízí předkládaná disertační práce poměrně originální příspěvek jak z pohledu metodologických východisek, tak zpracování. Právě výběr metody a zaměření sebou nicméně nese určitá rizika, která bych si dovolil nastínit zejména pro případ, pokud by autor zamýšlel téma dále rozvíjet či překročit horizont kvalifikační práce a text publikovat.

V prvé řadě jde o vyjasnění termínů (respektive spíše jejich kontextu), které v podstatě tvoří kostru celé práce. Stěžejním pojmem textu je nepochybně „následnictví/nástupnictví“. V práci však nevystupuje pouze jako termín označující prosté střídání panovníků. Text si klade otázky týkající se souvisejících zvyklostí a legitimacy změn na trůnu. Jinak řečeno, pracuje s termínem také jako s ideovým konceptem, který se nutně musel odrážet v interpretovaných pramenech. Dobrým příkladem je zmínka převzatá z Matouše Pařížského (s. 170), která popisuje, jak canterburský arcibiskup odůvodnil volbu krále Jana starozákonní paralelou. Tato paralela o „zvoleném/vyvoleném“ králi však, vycházíme-li z textu Bible, platí pouze pro panovníky po krále Davida. Po rozpadu království již vládla v Judee davidovská dynastie předávající si království v agnatické linii z otce na syna. Je pak otázkou, co vlastně chtěl Matouš touto pasáží sdělit a jakou roli sehrává v jeho líčení, neboť na první pohled vyznívá buď jako poukaz na neznalost biblického textu, nebo záměrný podvod vysokého církevního představitele. V každém případě se však jedná o dobrou ukázkou toho, proč by bylo vhodné celé práci předsadit kapitolu pojednávající o středověkém nástupnictví obecně. Jedná o fenomén, na který měly vliv jak archaické představy spojené s ideou ideálního „vůdce“, tak nepochybně právě křesťanská tradice. Přestože se jednalo o představy dílčí a často neurčité, které se mohly navzájem doplňovat, nebo být naopak využívány v jasné kontradikci, jejich souhrn nabízí určitý kontext, který je podstatný i pro pochopení a interpretaci analyzovaných pramenů.

Právě „nativ“ je přitom další termín, který by bylo vhodné dále promyslet. Text je primárně vystavěn na interpretaci popisů dochovaných ve vybrané skupině pramenů a na vzájemných vztazích (shodách x odlišnostech) těchto líčení, což je samozřejmě legitimní. Nicméně to sebou opět nese jistý problém, jenž lze přiblížit na následujícím příkladu. Na s. 69 se autor pozastavuje nad skutečností, že všichni synové Viléma Dobyvatele jsou k roku 1087 kronikářem Vilémem z Newburghu označeni za dědice (heredes), přestože nejmladší Jindřich žádné otcovo panství v této době ještě nezdědil. Překvapení ale není na místě, neboť je třeba termín vztáhnout ke způsobu, jakým je:

1) využíván v textu Vilémovy kroniky sepsané na sklonku 12. století, kde, jak alespoň mohu soudit z rychlé rešerše, vždy označuje legitimního (byť hypotetického) následníka trůnu (eventuálně v jiných případech oprávněného držitele/nabyvatele určitého majetku, práv etc.). Kronikář zde neměl primárně na mysli, že Jindřich něco v roce 1087 zdědil, ale že měl legitimní právo (něco) dědit, přičemž Vilém samozřejmě psal s vědomím, že se Jindřich stal dědicem koruny. Proto také Vilémovi na jiném místě v kronice stačilo k odsouzení „krále-uzurpátora“ Štěpána a naopak vyzdvižení legitimního nároku Jindřicha (II.) na korunu podotknout, že první „legitimus heres non erat“ (knih. I, kap. IV/4), zatímco druhý ano (knih. I, kap. XXX/2). Z hlediska autora kroniky, ale také zamýšlených recipientů jeho díla, neodkazoval termín k reálné držbě, nýbrž

(ne)nároku na ni. Do jisté míry se zde připomíná uštěpačná poznámka, kterou měl k markraběti Ekkehardovi I. Míšeňskému podle Dětmara z Merseburku pronést jeden z účastníků volebního shromáždění po smrti Oty III. roku 1002. Patrně s odkazem na jeho nedostatečný královský původ mělo být Ekkehardovi připomenuto, že mu chybí „čtvrté kolo u vozu“.

2) jakým způsobem komunikuje s dalšími texty z doby vzniku kroniky. Zde je třeba mít na paměti, že do období vlády Jindřicha II. spadají důležitá právní nařízení, která se právě otázky dědictví a postavení dědiců i řešení soudních sporů v dědických záležitostech věnují, např. tzv. *Assize of Northampton* či *Assize of mort d'ancestor*. (oba 1176) a pak samozřejmě Glanvillův *Tractatus de legibus et consuetudinibus regni Angliae*, kde se s pojmy heres či hereditas operuje pravidelně. S ohledem na to, jak fungovala ostrovní praxe itinerant justices, která musela přispívat k rozšíření jistého stupně právního povědomí, a jak pracuje s termínem heres sám Vilémem z Newburghu v rámci své kroniky, bych si dovilil předpokládat, že jeho užití pojmu má souvislost s tím, jakou náplň mu přisuzují tyto právní památky.

V každém případě platí, že u tématu nástupnictví, které je úzce propojeno s nazíráním na „dědictví“ a jeho legitimitu, nelze spoléhat pouze na ucelené pasáže z narativních textů, ale současně se věnovat také jednotlivým termínům. A to nejen, jakým způsobem fungují v rámci jednoho každého autorského textu (např. kroniky), ale také v dobovém kontextu ve vztahu k dalším možným textům, zejména právní povahy. Stručně řečeno, narativ, který sleduje text předložené disertační práce, je v podstatě pouze částí širšího narativu, který se nachází mimo okruh analyzovaných děl, nicméně s nimi souvisí a výrazně je ovlivňuje.

Nechci tím samozřejmě říci, že by měl autor zpracovat veškerý dostupný pramenný materiál daného období. Domnívám se ale, že by textu výrazně prospělo, kdyby se na problematiku podíval z většího odstupu a do uvažování nad „narativem nástupnictví“ přibral alespoň výběrově prameny jiné provenience, ať už právní či diplomatické povahy, nebo např. také „románové“ skladby s vazbou k anjouovskému dvoru, které sice zobrazují fiktivní svět, avšak fungování tohoto světa mohlo být jen těžko odtrženo od dobového myšlení. Tím nechci vůbec říci, že by závěry obsažené v disertační práci byly chybné. Šířeji pojatý rozbor by však umožnil je dále podepřít. Současně by tento přístup patrně prospěl i vlastnímu textu, neboť upření pozornosti na narativní prameny, které navíc řadu líčení přebírají jeden od druhého, vytváří prostor k opakování či rekapitulaci politických událostí, jež jsou notoricky známé. Rozšíření pohledu na další prameny by umožnilo text více sevřít, zacílit na samotnou problematiku nástupnictví v širším kontextu dobového myšlení, což by mohl být zajímavý výsledek i pro zahraniční publikum.

IV. Dotazy k obhajobě

Moje otázky jsou spíše obecnějšího charakteru a vycházejí z doporučení formulovaných v předchozí části. Rád bych se tedy autora zeptal, jakým způsobem chce s výsledkem práce dále nakládat, zda přemýšlel o případné publikaci textu a zda nad tématem již neuvažoval, jak bylo naznačeno, tedy, že se jedná pouze o výsek „narativu“, jenž lze dále sledovat?

V. Závěr

Předložený text naplňuje veškeré požadavky kladené na disertační práci a proto jej předběžně klasifikuji jako *prospěl*.

V Praze 11. 8. 2022